

PhDr. Andrej Nikulin, PhD.
Prešovská univerzita v Prešove,
Pravoslávna
bohoslovecká fakulta

Eliminacja wykluczenia społecznego,
red. M. Duda, K. Kutek-Stadek, Kraków
2017, s. 27–35 (Praca Socjalna w Teorii
i Działaniu, 3).

DOI: <http://dx.doi.org/10.15633/9788374385824.03>

Aplikácia moderných psychoterapeutických prístupov pri práci s dysfunkčnou rodinou

The application of modern psychotherapeutic approaches when working with dysfunctional families

Abstract: The paper aims to draw attention to the importance of family and the need for effective prevention and therapy as the means for solving marital crises and conflicts. As a tool of effective therapy, the therapist can use modern approaches in contemporary individual and couple therapy which are based on the principles of solution-oriented therapy and which also serve the widening of perspectives of the relationship, the interactions within the couple, and which also increase the competencies of clients for solving similar situations in the future. The solution-oriented therapy approach philosophy contains the assumption that any assistance provided to an individual is always better if it strengthens their family as a whole. In this approach, the assistance being

provided originates from cooperation with the family and draws on its internal resources. One of the strengths of this approach is understanding the family as an advisory and therapeutic partner, who participates in the setting of therapy objectives. This cooperation takes advantage of the strengths and resources of the family, enabling them to see their competencies and options for driving their lives. This results in a strengthened family, which is able to build favorable emotional background for its members, with extra emphasis on children. With this kind of assistance, families are then able to function independently and with minimum of external interventions.

Keywords: family, therapy, spirituality, support, client

Úloha a miesto rodiny v spoločenskom kontexte a rozvoji jednotlivca je zdôrazňovaná na úrovni všetkých spoločenskovedných disciplín. Pre sociológiu je rodina pôvodnou a najdôležitejšou spoločenskou skupinou a inštitúciou. Psychológia chápe rodinu ako primárnu skupinu, ktorá sa vyznačuje intimitou, vysokou súdržnosťou, emocionalitou a autentickosťou na základe silných citových väzieb v jej vnútri. Svoje nezastupiteľné miesto má rodina vo všetkých významných náboženstvách. V kresťanskej tradícii je rodina vnímaná ako dôležitý duchovný systém. Apoštol Pavol zdôrazňuje duchovnú stránku rodiny, používa výraz „malá“ alebo „domáca Cirkev“. Tak ako v Cirkvi, podľa apoštola Pavla, aj v rodine sa jednotliví členovia majú spájať vzájomnou láskou, úctou a vierou v Boha. Na druhej strane je Cirkev sama v niektorých veciach inšpirovaná životom človeka v rodine a vytvára rodinnú atmosféru, keď kňaza nazýva „otcom duchovným“ a veriacich „duchovnými deťmi“.

Rodina v živote jedinca má dôležité miesto a pre jeho formovanie zohráva rozhodujúcu a nezastupiteľnú úlohu¹. Jej vplyv je dôležitý a cititeľný najmä u detí v útlom veku a v období dospievania. Pre deti sa rodina stáva primárnym zdrojom zabezpečenia potrieb, počnúc biologickými končiac duchovnými, rodina stimuluje a usmerňuje vývin dieťaťa do zrelej integrovanej osobnosti, je zdrojom skúseností a vzorom správania, ktoré získava dieťa. Každá rodina je nositeľom špecifických hodnôt, ktoré ovplyvňujú jej dynamiku a interakciu s vonkajším prostredím. Rodina je zároveň otvoreným systémom, ktorý funguje vo vzťahu k širšiemu sociokultúrnemu kontextu, a ktorý sa vyvíja počas životných cyklov. Fisher hodnotí rodinu ako najdôležitejšiu sociálnu skupinu, v ktorej človek žije². Rodina zohráva veľkú úlohu vo výchove zrelého jedinca, a preto je mnohými vnímaná ako základná spoločenská bunka.

Napriek tomu, že existuje množstvo definícií, ktoré sa snažia rodinu nejakým spôsobom vystihnúť a kategorizovať v praxi sa stretávame s tým, že každá rodina je jedinečná a neopakovateľná. Rodina, tak ako jedinec, nikdy nie je statickou, je vždy dynamická, v rôznych svojich štádiách a obdobiach prechádza mnohými zmenami. Zmeny sa týkajú rolí, ktoré so založením rodiny pribúdajú a funkcií, ktoré súvisia s plnením týchto rolí. Veľmi často zmeny spôsobujú takzvané krízy rodiny, ktoré odborníci vnímajú nielen ako rizikový faktor, ale aj istú príležitosť ku zmene. Kríza je niečo, čo by sa malo diať a z akého si dôvodu sa to nedeje, môže znamenať zhoršenie situácie alebo jej úplnú zmenu k lepšiemu³. Pri pomáhaní rodine v stave krízy je potrebné pamätať, že cieľom pomoci nemusí byť

¹ Pozri R. Koteková a kol., *Psychológia rodiny*, Košice 1998, s. 8.

² Pozri S. Fischer, *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*, Praha 2009.

³ Pozri i. k. Berg, *Posílení rodiny*, Praha 2013, s. 145.

návrat k pôvodnému stavu ale rozvíjanie a posilnenie zmien, ktoré sa v rodine odohrávajú.

Podľa toho ako rodina zvláda svoju funkciu a ako vie riešiť problémy alebo krízy, sa rozlišujú rodiny: *funkčné, problémové, dysfunkčné a afunkčné*. Definovať funkčnú alebo normálnu rodinu môže byť obtiažné vzhľadom na množstvo kritérií a pohľadov. Všeobecne sa za funkčnú rodinu považuje taká rodina, v ktorej sú uspokojené potreby všetkých jej členov, integrovaná v širšom sociálnom prostredí a vychováva sociálne orientovaných potomkov⁴. Pod pojmom afunkčná sa chápe rodina, ktorá neplní základné funkcie a ohrozuje existenciu jednotlivých členov, najmä detí. Taká rodina funguje asociálne, presne povedané nefunguje vôbec. Poruchy tejto rodiny sú tak závažné a motivácia ku zmene je tak nízka, že je veľmi ťažko s takou rodinou pracovať. Väčšinou sa jedná o rodiny s problémom alkoholizmu, týraním a zneužívaním detí atď. Medzi týmito protipólmi sa nachádzajú ďalšie dve skupiny rodín problémové a dysfunkčné. Rozdiel medzi týmito typmi spočíva v tom, že problémová rodina síce potrebuje dohľad a podporu zo strany odborníkov, ale dokáže sama vyriešiť svoj problém. Dysfunkčná rodina je tá, ktorá vyžaduje sústavnú pomoc a sanáciu zo strany odborníkov⁵.

Veľkým problémom dysfunkčných rodín sú deti, ktoré sa stávajú rukojemníkmi a obeťami problémov v rodine. Pri riešení rodinných problémov je dôležité, aby mal sociálny pracovník vždy na vedomí to, že týrané deti alebo deti z dysfunkčných rodín, okrem pocitov nenávisťi a hnevu prechováva ku rodičom aj pocit lásky, túžia po rodičoch a potrebujú mať nádej, veria, že rodič sa raz zmení a všetko bude fungovať normálne⁶. Rodina, aj keď je dysfunkčná, má pre dieťa veľký význam a hodnotu. Dieťa potrebuje vyrastať v rodine, ale zároveň potrebuje, aby rodina fungovala. Pre odborníka, ktorý takej rodine pomáha, predtým ako „vynesie verdikt“, sa treba uistiť, či všetko spravil a využil pre to, aby rodine pomohol vyriešiť problém alebo prekonať krízu. To všetko vyžaduje od pracovníka nielen znalosť sociálnej problematiky a právnych noriem, ale aj základy komunikačných zručností, ktoré sú spracované v moderných psychoterapeutických prístupoch.

Moderné psychoterapeutické prístupy sú výsledkom zmien, ktorými prešla terapia jednotlivca a rodiny od 50. rokov minulého storočia. V rodinnej terapii správanie jednotlivca je odvodzované od kontextu jeho prostredia (rodiny), ktoré jeho správanie ovplyvňuje. Rodinná terapia definuje problém ako interakciu

⁴ Pozri J. Prevendárová, *Rodinná terapia a poradenstvo*, Bratislava 2011, <http://www.terapeutickecentrum.com/wp-content/uploads/2010/06/kniha.pdf> (cit. 10.5.2015).

⁵ Pozri S. Fischer, *Sociální patologie. Analýza příčin...*, op. cit., s. 143.

⁶ Pozri i. k. Berg, *Posílení rodiny*, Praha 2013, s. 16.

medzi jednotlivými členmi rodiny. Pokiaľ nastane zmena v interakcii medzi nimi potom môžu nastať aj zmeny v správaní u jednotlivca a keď sa zmení on, to spätne ovplyvní celú rodinu. Rodinná terapia ukázala, že riešenie v rámci interakčného kontextu sa rozvíja v závislosti od toho, že aspoň jeden z členov urobí niečo iné, než sa od neho očakáva⁷. Rodinná terapia chápe rodinu ako systém, ktorý má zachovávať homeostázu a zachovať svoje hranice. Na rozdiel od takeého prístupu moderná terapia zdôrazňuje nevyhnutnosť zmeny, ktorá je a deje sa neustále. Na základe toho pozornosť sa sústreďuje na výnimky z problémového systému a rozvíja ich.

Filozofia moderných prístupov sa dá chápať ako činnosť zameraná na podporu a posilnenie rodiny⁸. Jednou z foriem modernej terapie je **terapia zameraná na riešenie**, ktorá sa líši od klasických terapeutických postupov aj od rodinnej terapie tým, že má úplne iný pohľad na problém a jeho riešenie v kontexte rodiny. Klasický terapeutický prístup tzv. objektivistický, vníma problém ako objektívnu danosť, akúsi pravdu o klientovi, ktorú potrebujeme odhaliť, a zvládnuť odbornými terapeutickými postupmi. Riešiť problém znamená odstrániť príčiny, dostať sa k jadrú, ktoré je ukryté pod povrchom bez ohľadu na to, ako klient vníma problém. Taký pohľad na problém sa spája s direktívnym prístupom k jeho riešeniu. Odborník vystupuje ako kompetentný, jednosmerne kontroluje vzťah s klientom, ponúka klientom „hotové“, „správne“ riešenie. Ako prirodzená reakcia na kontrolu a ovládanie vzniká u klienta pocit ohrozenia a pokus o zmenu moci⁹. Na druhej strane analýza a skúmanie problému nie je cestou k jeho riešeniu. Cesta vzniku problému, tak ako aj jazyk problému, sa líši od cesty a jazyka riešenia. Podľa Shazera cesta riešenia je iná ako cesta vzniku problému¹⁰.

Neriešiť problém neznamená vyhýbať sa mu alebo sa tváriť, že neexistuje. Z praktickej skúsenosti je jednoduchšie a účinnejšie konštruovať riešenie ako analyzovať a odstraňovať problém. Dokonca prax ukazuje, že správanie človeka, jeho reč, je odlišná, keď sa zameriame na riešenie, od toho, ako keď sa zameriavame na problém. Problém, s ktorým klient prichádza sa chápe ako jeden z mnohých pokusov o riešenie, ako pokus zďaleka nie jediný a zďaleka nie najhorší¹¹.

Všeobecne nájsť „objektívnu“ odpoveď na otázku, čo je problém, je veľmi obtiažné. Pravdepodobne odpoveďí bude toľko, koľko ľudí je do problému zapojených. Pričom sa pohľady môžu rôzniť. Bergová odporúča priblížiť sa čo najviac

⁷ Pozri i. k. Berg, *Posilnení rodiny*, op. cit., s. 23.

⁸ Pozri i. k. Berg, *Posilnení rodiny*, op. cit., s. 23.

⁹ Pozri S. Pecháčková, *O systemické terapie*, Praha 1992, s. 47.

¹⁰ Pozri S. Shazer, *Zázračná otázka*, Praha 2011.

¹¹ Pozri i. k. Berg, *Posilnení rodiny*, op. cit.

klientovej definícii, nakoľko on bude ten, kto potrebuje uskutočniť nevyhnutné zmeny. Zároveň je dôležité aby problém, na ktorom sa zhodneme, bol riešiteľný klientovými zdrojmi. Pokiaľ sa jedná o spoluprácu s rodinou, je dôležité zistiť, kto je problémom najviac znepokojený a rozrušený a mohol by pre vyriešenie situácie urobiť najviac. Takého človeka v rodine prezrádzajú silné emócie, ktoré sa prejavujú v rozhovore o probléme, rozrušenie a znepokojenie, záujem o zmenu, hľadanie riešenia a snaha s tým niečo urobiť. Veľmi dôležitým znakom pre začiatok spolupráce je nádej a viera v to, že sa situácia môže zlepšiť. Je omnoho ľahšie a efektívnejšie pracovať tam, kde existuje snaha a vôľa hľadať riešenie problému. Preto cieľom práce s klientom nie je rozoberať a opravovať, čo nefunguje, ale posilňovať a rozvíjať čo funguje. Za týmto účelom je dôležité poznať silné stránky rodiny. Pričom sa vychádza z predpokladu, že každá, aj tá najproblémovjšia rodina sa v minulosti stretla s úspešným zvládaním nejakej preň kritickkej situácie a existovalo niečo, čo rodinu držalo pokope. To hovorí o tom, že v dispozíciách rodiny sú zdroje a sily pre zvládanie mnohých ťažkých situácií. Niekedy sa spôsob, ako situácie boli zvládané líši od bežných zaužívaných v danej kultúre, ale dôležitým podľa Bergovej je, že to fungovalo a pomohlo rodine problém vyriešiť. Ako nástroj pre vytvorenie kontextu spolupráce sa používajú otázky, ktorými sa hľadajú výnimky v skúsenostiach klienta, hľadá sa kedy, a za akých okolností silné stránky fungovali. Veľký dôraz sa kladie na úvodný rozhovor s klientom, prípadne rodinou.

Prístup zameraný na riešenie kladie veľký nárok na jednanie pracovníka. V prvom rade sa mení kontext vzťahu medzi klientom (rodinou) a pracovníkom (sociálnym pracovníkom, terapeutom, poradcom). Namiesto direktívneho („odborného“) prístupu, v ktorom nositeľom správneho riešenia je pracovník, vzniká kontext interakcie medzi klientom a pracovníkom, nový sociálny systém, ktorý je zameraný na hľadanie riešenia problému klienta (rodiny). Úloha pracovníka v tomto vzťahu je dôležitá, ale nie rozhodujúca. Významné miesto sa dáva klientovi ako spoluautorovi riešenia svojho problému. Pracovník klientovi aktívne pomáha hľadať zmeny, ktoré nastali pred prvým stretnutím, premýšľa o výnimkách z problému, pomáha konštruovať riešenie, kladie klientovi otázky štýlom, ktorý pomôže klientovi samostatne objavovať vlastné riešenia¹². Preto od pracovníka sa očakáva, že bude bezprostredne odpovedať na potreby rodiny, postupovať pružne. Taký štýl práce vyžaduje tvorivý prístup a množstvo konštruktívnych nápadov. Riešenie, ktoré vzniká zo systému spolupráce medzi klientom a terapeutom, a na vzniku ktorého má klient výrazný podiel, je lepšie prijateľné, dlhodobo udržateľné a má celkovo pozitívnu dynamiku. Pri hľadaní riešenia pracovník nesmie zabúdať na základné jednoduché princípy, ktorých sa drží

¹² Pozri i. k. Berg, *Posílení rodiny*, op. cit., s. 28.

krátkodobá, na riešenie zameraná terapia: **neopravovať to, čo nie je pokazené, viac robiť to, čo funguje a keď niečo nefunguje, nerobiť to**¹³.

Pri akejkoľvek práci s klientom je dôležitý vzťah medzi klientom a pracovníkom. Pokiaľ tento vzťah je kladný, zvyšuje sa aj šanca na dosiahnutie dobrých výsledkov terapie. Samozrejme vzťah v terapii nie je cieľom, ale prostriedkom ku dosiahnutiu jej úspešnosti a sám od seba nestačí na zmeny v správaní klienta. K skutočným zmenám dôjde vtedy, keď klient zmení vnímanie a myslenie a začne robiť niečo iné ako doposiaľ.

Výhodou krátkodobej terapie je intenzita jej práce od prvého stretnutia. Naštartovanie úspešnej intervencie a cenné informácie pre terapiu môže pracovník získať zo zmien, ktoré sa odohrávali pred prvým stretnutím. Rovnako dôležité je zistiť, čo všetko v minulosti klient robil s týmto problémom, s akým typom pomoci sa stretol, a čo presne mu pomohlo. V množstve informácii o rodine, s ktorými sa pracovník stretne, je dôležité zistiť, ktorá téma je pre klienta alebo rodinu najdôležitejšia, kto v rodine môže byť najvplyvnejšou osobou, a čo by sa rozhodne nemalo robiť s touto rodinou. Vytvoriť predstavu o rodine pomôže osobná návšteva, ktorú sociálny pracovník môže uskutočniť.

Pri nej sa odporúča okrem všeobecných postupov ako priniesť dobrú a pozitívnu atmosféru byť neformálnym a uvoľneným, snažiť sa používať bežný hovorový jazyk, mať priateľský tón, správať sa ako pri šálke kávy, ale pamätať, že ste v práci a konverzácia s klientom je nástrojom zmeny. Veľmi dôležité pri práci s klientom je veriť mu a veriť v zmenu, ktorú očakávame, udržiavať pozitívny postoj voči nemu, oceňovať snahu a zmeny, ktoré klient alebo rodina vykonala.

Rodinná terapia zaviedla pojem *pripojenie*, ktorý sa rovnako používa v terapii zameranej na riešenie. Je to popis toho, čo potrebujeme urobiť v počiatkovej fáze našej práce, aby bol dosiahnutý pozitívny pracovný vzťah. Podľa Bergovej sú to tieto kroky:

- Pred prvým stretnutím si skúste predstaviť čo, by ste ako klient chceli, aby pracovník pre vás mohol urobiť.
- Opustite profesionálny žargón a začnite používať jednoduchý slovník. Vyhýbajte sa odborným výrazom napr. „úroveň vzdelania“, „evidencia“, „abúzus“, „status“ atď.
- Využiť prvé stretnutie pre vytvorenie pozitívnej nálady, používať priateľské a povzbudivé slova. Brať ohľad na to, čo má klient sklón brániť, a byť v tom veľmi opatrným. Zdôrazňovať to, že našou úlohou je brániť rodinu a snažiť sa udržať v nej pohodu.
- Všimnúť si kľúčové slová klienta, a to ako ich používa a snažiť sa zakomponovať ich do svojej reči, príp. otázok.

¹³ Pozri i. k. Berg, *Posílení rodiny*, op. cit., s. 29.

- Dávať najavo, že prijímame správanie klienta, jeho videnie a vysvetľovanie vecí. Pokiaľ pre nás to, čo hovorí klient, nemusí dávať logiku, pre neho to môže byť opak. Tieto nedorozumenia sú veľmi dobrým podkladom pre vyjasňovanie vecí. Veľmi vhodná je na to dekonštrukcia.
- Vyhýbať sa priamej konfrontácii s klientom, ktorá by ho nútila brániť sa, vyhýbať sa hádkam s klientom. Všetko sa dá vysvetliť pokiaľ zaujmeme pozíciu „hlúpeho“ a poprosíme veci vysvetliť. Väčšina z nás, nevynímajúc klientov, chce pomáhať druhým a ukázať ako veľa toho vie.
- Dopriať klientom pocit, že je „expertom“ na vlastný problém. Vyhýbať sa tomu, že budeme sami poukazovať a pomenovávať problém, aký klient má. Pracovník by sa nemal dostať do pozície, kedy klient nebude súhlasiť s jeho predpokladom, lebo potom sa sám stáva tým, kto má problém a potrebuje ho vyriešiť.
- Namiesto očakávania, že klient prijme náš spôsob uvažovania, snažme sa pristúpiť na jeho spôsob myslenia a správania. Ušetríme si tak čas, prácu a úsilie.
- Pri práci s rodinou zachovať nestrannosť a neutralitu, ale podporovať všetky zmeny a prácu, ktorá vedie ku zlepšeniu situácie.
- Svoj jazyk prispôbiť chápaniu klienta, reflektovať jeho úroveň. Rozprávať s klientom o tom, čo je pre neho dôležité jemu zrozumiteľným spôsobom a rečou. Reflektovať klienta¹⁴.

Pre efektivitu práce je dôležité pracovať na cieľoch, ktoré by mali spĺňať nasledujúce kritériá. Mal by to byť v prvom rade cieľ:

- významný a dôležitý pre klienta
- začiatok nejakej činnosti, nie koniec (napr. namiesto prestane kričať, začnú sa viac spolu rozprávať)
- mať sociálny a interakčný kontext. Čo by sa malo zmeniť na druhom, čo chce druhý, aby sa zmenilo na mne, čo chcem zmeniť na sebe
- malý, jednoduchý a dosiahnuteľný
- o ktorom si klient predstavuje, že ho dosiahnutie bude stáť veľké úsilie
- ktorý rešpektuje klientove možnosti nie ambície terapeuta
- formulovaný v behaviorálnych termínoch¹⁵.
- Dobre sformulovaný cieľ výrazne uľahčí a zefektívni spoluprácu s klientom, a je polovicou, keď nie celým úspechom spolupráce.

Dôležitým nástrojom spolupráce zostávajú otázky, ktoré kladie pracovník počas rozhovoru, a ktoré smerujú ku vytváraniu klientom bezproblémového riešenia jeho životnej situácie. Podľa typu otázok sú otázky **zistovacie**

¹⁴ Pozri i. k. Berg, *Posílnení rodiny*, op. cit., s. 54.

¹⁵ Pozri S. Pecháčková, *O systemické terapii*, op. cit., s. 68.

(anamnestické), **inštruktívne** (ponúkajú pohľad od poradcu), **reflexívne** (otázky na vlastné prežívanie) a **cirkulárne**, veľmi dôležitá skupina otázok zameraných na ciele spolupráce, zdroje zvládania ťažkých situácií, na riešenie –otázky týkajúce sa samotnej zmeny.

Pri práci s párom alebo rodinou môžu byť použité nasledujúce metódy:

Oceňovanie – používa sa často ako prvá technika a môže byť účinnou na začiatku intervencie. Oceňovanie nemusí byť nutne spojené s problémom a jeho zvládaním, ale môže sa týkať čohokoľvek, upravenosti klienta, jednaní s deťmi, poriadku v byte, udržiavania dobrých vzťahov s okolím, čokoľvek čo klienta dokáže posilniť, jeho sebaúctu a pocit kompetentnosti. Táto technika má vyvolať u klienta pozitívny pohľad na seba, ktorý ho bude motivovať robiť ďalšie pozitívne veci pre seba a rodinu. Klient nepremýšľa obvykle o bežných veciach, ktoré robí. Potrebuje preto spätnú väzbu o tom, že to robí dobre. Veľkú úlohu pri tom zohráva, že to počuje od odborníka.

Normalizácia – ide o techniku uistujúcu klienta, že to, čo robí, nevybočuje za daných náročných okolností z bežného normálneho ľudského správania. Toto má klienta ukludniť, že ich správanie, myslenie a cítenie nie je bláznivé, mimo normu, ale spadá do oblasti normálnych ľudských reakcií.

Preznačkovanie – táto technika sa veľmi často používa v rodinnej terapii. Predstavuje jemný, ale účinný spôsob ako pomôcť klientom vidieť obtiažnu situáciu v inom svetle. Je to akýsi pozitívny výklad problémových interakcií klienta s prostredím, prostredníctvom ktorého sa otvára nový odlišný spôsob správania. Napr. hádanie sa, môže byť známkou nezávislosti alebo hlbokoj starostlivosti. Je jasné, že človek označený depresívnosťou bude jednať inak, ako keby bol označený ako tichý, obrátený do seba. Preznačovaním vlastného správania mu pomôžeme myslieť, cítiť a jednať inak.

Externalizácia – veľmi známa technika, ktorá sa používa aj v naratívnej praxi. Jedná sa o oddelenie človeka od problému. Vychádza z koncepcie, ktorej sa pridriavajú naratívni terapeuti, kde človek je človek a problém je problém. Terapeut pomáha klientovi bojovať s problémom, ktorý je akoby mimo klienta, ale ktorý do života klienta intenzívne zasahuje. Pracovník navrhuje ako zaobchádzať s problémom ktorý môže byť predstavovaný ako „obluda“, „diabol“ atď. Navrhuje rôzne riešenia a spôsoby a motivuje klienta bojovať s tým, čo ho privádza do problémov. Externalizácia má veľkú obľubu najmä u detí a je akousi hrou s problémom, snahou ho okabátiť, prejsť cez rozum a pokiaľ sa nepodarí ho odstrániť úplne, aspoň získať nad ním prevahu¹⁶.

Veľkou výhodou terapie zameranej na riešenie je intenzita kontaktu s rodinou, podpora rastu klienta, ponuka služieb, ktoré klientovi vyhovujú, rozvíjanie ich

¹⁶ Pozri i. k. Berg, *Posílení rodiny*, op. cit.

kompetencií a pomoc v rôznych situáciách zachrániť rodinu. Celý postup práce terapeuta sa dá vystihnúť slovami – robiť všetko, aby sme pre klienta boli užitoční.

Bibliografia

- Berg i. k., *Posílnení rodiny*, Praha 2013.
- de Shazer S., *Zázračná otázka*, Praha 2011.
- Hangoni T., *Zvyšovanie profesionálnych kompetencií sociálneho pracovníka*, „Sociálna a Duchovná Revue“, 1 (2010) 4., s. 61.
- Pecháčková S., *O systemické terapie*, Praha 1992.
- Koteková R. a kol., *Psychológia rodiny*, Košice 1998.
- Fischer S., *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*, Praha 2009.
- Prevendárová J., *Rodinná terapie a poradenstvo*, Bratislava 2011, <http://www.terapeutickecentrum.com/wp-content/uploads/2010/06/kniha.pdf>. (10.05.2015).

